

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Problematika rodin dlouhodobě žijících na sociálních dávkách

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
JUDr. Miroslava Kejdová, CSc.

Vypracovala:
Jitka Všetíčková

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „ Problematika rodin dlouhodobě žijících na sociálních dávkách “ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

Brno 15.dubna 2010

.....
Jitka Všetická

Poděkování

Děkuji paní JUDr. Kejdové Miroslavě, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat své rodině za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

.....
Jitka Všetická

Obsah

Úvod	2
1. Rodinná politika.....	4
1.1. Proměny podoby rodin.....	4
1.2. Systém podpory rodin a rodinného chování	5
1.3. Vývoj rodinné politiky v ČR.....	8
1.4. Slučitelnost profesních a rodičovských rolí	12
2. Dávky sociální pomoci	15
2.1. Dávky státní sociální podpory	15
2.2. Pomoc v hmotné nouzi.....	20
2.3. Životní a existenční minimum	24
3. Rodina se specifickou potřebou	25
3.1. Počet dětí v rodině	25
3.2. Neúplná rodina.....	26
3.3. Nezaměstnanost	29
4. Kazuistiky	32
4.1. Kazuistika neúplné rodiny	32
4.2. Kazuistika nesezdané soužití	35
4.3. Kazuistika úplné rodiny	37
4.4. Kazuistika generační	38
4.5. Dílčí závěr	41
Závěr	43
Resumé	45
Anotace.....	47
Seznam použité literatury a pramenů.....	48

Úvod

Motto: „Oženit se, založit rodinu, přijmout všechny děti, jež přijdou, zachovat je na tomto nejistém světě a dokonce, bude-li to možné, je trochu vést, to je podle mého přesvědčení nejzazší meta, jíž může člověk dosáhnout. “

Franz Kafka

Ve své bakalářské práci se věnuji problematice rodin dlouhodobě žijících na sociálních dávkách. Rodina je základní a nejvýznamnější jednotkou naší společnosti. V posledních letech ovšem dochází k oslabování funkčnosti rodiny. Stoupá rozvodovost a počet neúplných rodin s nezaopatřenými dětmi. Po roce 1989 se v České republice zvyšuje počet dětí narozených mimo manželství.

Téma bakalářské práce jsem si vybrala z profesního hlediska. V zaměstnání se každodenně setkávám s lidmi, kteří se ocitnou v obtížené sociální situaci. Někteří lidé přijdou na úřad práce či sociální odbor poprvé a nevědí o jakou sociální dávku si mohou požádat. Bohužel však jsou mezi námi také občané, kteří náš sociální systém zneužívají, zde vidím mezery v naší legislativě, která jim to „vesele“ umožňuje.

Práce je rozdělena do čtyř částí. V první části bakalářské práce bych chtěla popsat rodinnou politiku, v jaké podobě je dnes rodina chápána, jakými proměnami prošla. Popsala bych vývoj rodinné politiky v České republice, včetně přímé a nepřímé podpory rodin. Druhá část bakalářské práce je zaměřena na finanční podporu státu rodinám, a to na sociální dávky státní sociální podpory dle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů a dávky pomoci v hmotné nouzi dle zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů a zákona 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů, kde se zaměřím na legislativu, uvedu přehled dávek a postup jejich vyřizování. Ve čtvrté části bakalářské práce se budu zabývat příčinami setrvání na sociálních dávkách. Těmito příčinami může být dlouhodobá nezaměstnanost, vícečetná rodina,

neúplná rodina, rodiče s nízkými příjmy a vzděláním. Na závěr své bakalářské práce uvedu vícegenerační kazuistiku rodiny, kazuistiku úplné a neúplné rodiny .

Cílem bakalářské práce je ukázat sociální systém v České republice a jeho zneužívání. Mnoho finančních prostředků se dostává k občanům, kteří je nepotřebují, ale účelově zneužívají sociální dávky. Další skupinou, která „parazituje“ na sociálních dávkách jsou děti rodičů žijících na sociálních dávkách, které byly vychovávány v tom, že pobírat peníze ze „sociálky“ je výhodné. Bohužel jiný způsob jak získat peníze nepoznaly. Tady vidím problém pro budoucí generace, kdy bude stále přibývat lidí, kteří mají ukončeno jen základní vzdělání, nemají žádné pracovní návyky, ale vědí jak si dojit na „sociálku“ pro peníze.

1. Rodinná politika

1.1. Proměny podoby rodin

Rodina je nejstarší a základní jednotka společnosti. Je to společenství, se kterým se dítě nejdříve seznamuje a které mu předurčuje jeho osobní vývoj. Pomáhá mu orientovat se ve společnosti, navazovat vztahy ve společnosti. Jak si můžeme v dnešní době definovat rodinu? Od té původní prošla v posledních desetiletích velkými změnami. Původně byla obvyklá tři i vícegenerační rodina.¹ Žena většinou následovala muže do jeho rodiny, kde se starala především o domácnost a děti. Dominantní postavení v této rodině měl muž, který byl živitel rodiny. Skoro polovina dětí se nedožívala patnáctého roku anebo byly aspoň poloviční sirotci, kdy jeden nebo oba z rodičů jim do té doby zemřeli. Ovdovělí rodiče si často brali nové partnery, aby obnovili chod domácnosti, protože v rodině bývalo mnoho dětí a hospodářství, na kterém byly existenčně závislí.²

K významným změnám v tradiční rodině došlo v 19.století s rozvojem průmyslu a rozvojem měst. Vzhledem k tomu, že rodiny musely často cestovat za prací, docházelo i k rozpadu vícegenerační rodiny. Rovněž se snižoval počet dětí v rodinách. Nejvíce se tato změna projevovala ve vyšších a středních vrstvách, ale postupně k této změně docházelo i u rodin na venkově. Rodina se již nevázala na rodový majetek, který dříve držel generace pohromadě, ale začala si zakládat majetek v každé generaci znovu. Narození prvního dítěte následovalo až po sňatku, snižoval se věk novomanželů, rodilo se více dětí. Od druhé poloviny 60.let bylo rodinné chování ovlivněno generací, která se narodila v poválečných letech. Trendem v západoevropských zemích bylo především vzdělání a uplatnění se na trhu práce. Mladí lidé odkládají založení rodiny až k třicátému roku, ubývá narozených dětí. Ženy nacházejí větší uplatnění v zaměstnání. Naopak středoevropské země přijaly opatření, která zvýšila porodnost, ovšem tato opatření byla jen krátkodobá.³

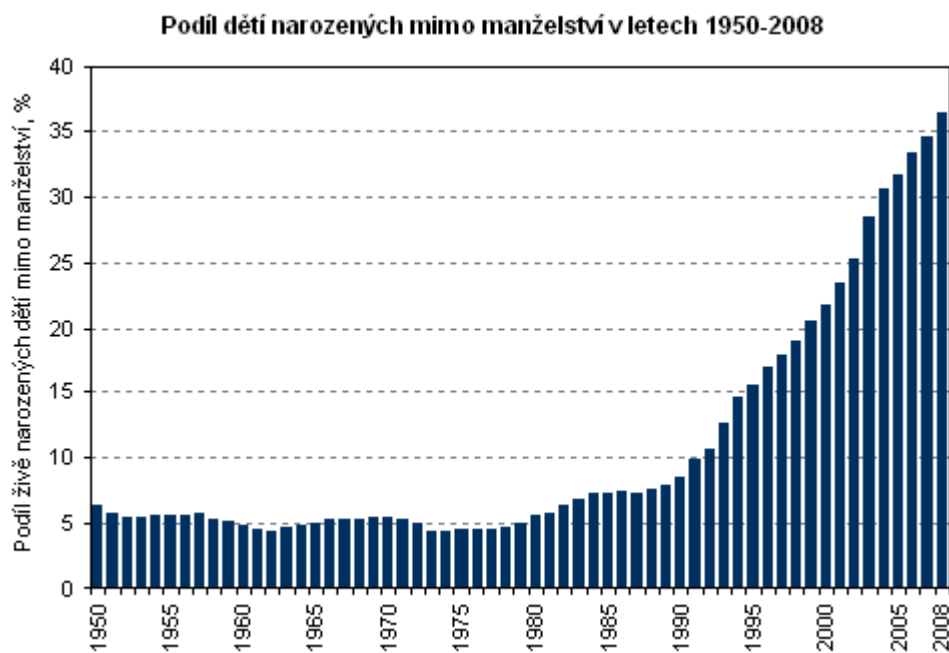
¹ Krebs, V. Sociální politika. 4.vyd. Praha: Aspi, 2007, 504 s.

² Možný, I. Rodina a společnost. 2.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008, 323 s.

³ Krebs, V. Sociální politika. 4.vyd. Praha: Aspi, 2007, 504 s.

V posledních letech tradiční nukleární rodina založená na manželství ustupuje do pozadí. Stoupá počet nesezdaných soužití a tím stoupá počet dětí narozených mimo manželství. Rovněž klesá počet narozených dětí, který se projevuje tím, že roste počet rodin s jedním dítětem.

Podíl dětí narozených mimo manželství v letech 1950-2008

Zdroj: Český statistický úřad

1.2. Systém podpory rodin a rodinného chování

Rodinná politika v jednotlivých státech se může zabývat různými faktory, které se vztahují jak k rodině obecně, tak i k rodinám v nepříznivých životních situacích, ohrožených sociálním vyloučením či jinými potřebami.⁴ Rodinná politika je soustředěna na podporu rodin v jejich přirozených funkcích bez zasahování do vnitřního života rodiny.

⁴ Krebs, V. Sociální politika. 4.vyd. Praha: Aspi, 2007, 504 s.

„Stěžejními oblastmi podpory, na které se rodinná politika v současnosti zaměřuje, jsou :

- podpora vytváření vhodných socioekonomických podmínek pro fungování rodin zaměřující se na finanční zajištění rodiny, slučitelnost práce a rodiny podporou svobodného rozhodování rodin o způsobu zajištění péče o děti, v němž ani jedna z alternativ nebude znamenat sociální či finanční znevýhodnění, služby pro rodiny,
- podpora všestranně vyhovujících rodinných a rodičovských kompetencí,
- podpora institutu manželství a jeho společenské prestiže,
- podpora rodin se specifickými potřebami,
- podpora všech subjektů podporujících rodinu, jmenovitě zapojení krajů a obcí do rodinné politiky.“⁵

Cílem rodinné politiky je posílení postavení rodiny a manželství, vytváření podmínek pro fungování rodin, zlepšování ekonomických a sociálních životních podmínek, posilování vlastní zodpovědnost rodičů a členů rodin navzájem a odstraňování překážek, kterým jsou rodiny vystaveny a které ohrožují jejich stabilitu.

Dětem vyrůstajícím v ekonomicky a sociálně oslabených či neúplných rodinách, by měla být věnována speciální pozornost, aby se jejich životní šance v oblasti vzdělávání, uplatnění na trhu práce a ve společnosti minimálně odlišovala od jejich vrstevníků, kteří vyrůstají v ekonomicky i sociálně silných rodinách. Rodina je první, která učí dítě přizpůsobovat se sociálnímu životu, osvojovat si základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti. Socializace je celoživotní proces. Jedinec si osvojuje lidské formy chování a jednání, jazyk, poznatky, kulturu a tím se začleňuje do společnosti. Dítě v socializačním procesu není pasivní, ale uplatňuje svou vůli, zájmy a přání. Hlavní úlohou socializačního procesu v rodině je příprava dětí na vstup do praktického života. Rodina je místem, kde jedinec hledá bezpečí. Důležité je rovněž vytvářet vhodné podmínky rodičům pro sladění nároků trhu práce s nároky péče o nezaopatřené děti.⁶

---

⁵ Ministerstvo práce a sociálních věcí. Rodinná politika na úrovni krajů a obcí

⁶ Kraus, B. Člověk - prostředí - výchova. 1. vyd. Brno: Paido, 2001, 199 s.

Rodinná politika je v rámci Evropské Unie v kompetenci jednotlivých států, které mají své jednotlivé cíle a používají k nim různých nástrojů. Podle příbuznosti cílů a nástrojů můžeme stanovit tři systémy rodinných politik, a to liberální systém, sociálně tržní systém a univerzalistický systém.

Liberální systém je postaven především na zodpovědnosti občana za své rozhodnutí. Státní podpora je poskytována pouze rodinám s nejnižšími příjmy, které se nacházejí na prahu chudoby. Velkou roli v tomto systému mají nestátní subjekty.

Sociálně tržní systém vychází z toho, že sociální potřeby rodiny, by měly být nejprve uspokojeny na základě pracovních výkonů a zásluh. Státní podpora je poskytována na základě testování příjmů rodiny a na společensky uznané minimální úrovni potřeb jednotlivých členů rodiny. I v tomto systému mají velkou roli nestátní organizace.

Univerzalistický systém poskytuje státní podporu rodinám nezávisle na tom, zda jsou sociálně potřebné. Dominantní úlohu v tomto systému má stát. Neziskové organizace jsou omezeny. Výše uvedené systémy podpory rodin používají státy většinou kombinací prvků více než jednoho systému.⁷

V druhé polovině 20.století byla výrazně ovlivněna rodinná politika v ekonomicky vyspělých státech demokratizací společnosti, která byla provázena především zrovnoprávněním žen a mužů v rodině a posilováním práv dítěte. Tyto změny se promítly i do chování rodin, které vedly k individualizaci a seberealizaci, ke svobodě volby a nezávislosti. Naopak v zemích střední a východní Evropy, bývalého socialistického bloku byl vývoj rodinné politiky zcela odlišný. Vše podléhalo centrálnímu rozhodnutí a rodiny byly závislé na státních rozhodnutích a propopulačních aktivitách.⁸

---

⁷ Krebs, V. Sociální politika. 4.vyd. Praha: Aspi, 2007, 504 s.

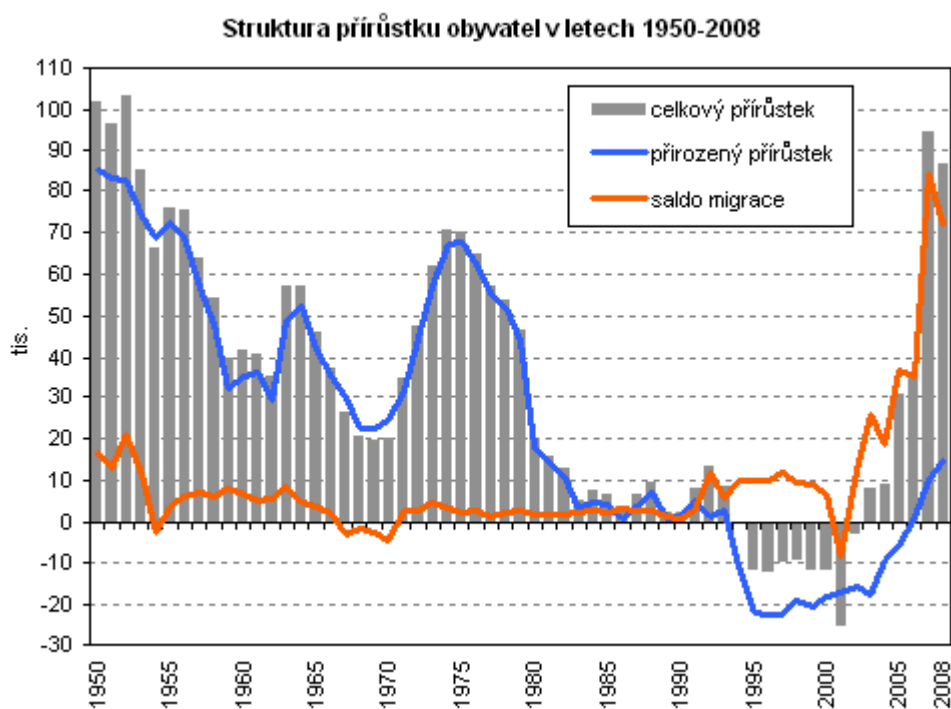
⁸ Krebs, V. Sociální politika. 4.vyd. Praha: Aspi, 2007, 504 s.

1.3 Vývoj rodinné politiky v ČR

Populační politika před rokem 1990

Po 2.světové válce se stát zaměřil na pronatalitní politiku a to jednak z důvodu úbytku obyvatelstva způsobeného válkou a také z důvodu politického. Cílem státu bylo vytvářet rodinám ty nejlepší podmínky pro zvýšení počtu dětí bez toho, aby se těmto rodinám vedlo ekonomicky hůře než rodinám bezdětným.

V 70 letech minulého století došlo v tehdejším Československu vlivem pronatalitní politiky k výraznému nárůstu porodnosti, což je znázorněno v grafu. Tato zvýšená porodnost byla způsobena tím, že se narodily děti matkám z první vlny pronatalitní politiky po druhé světové válce.⁹

Zdroj: Český statistický úřad

⁹ Možný, I. Rodina a společnost. 2.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008, 323 s.

Od 01.07.1970 byla zavedena dávka pod názvem mateřský příspěvek, která měla zabezpečovat matku v době péče o nejmenší děti. Cílem této dávky bylo podpořit rození dětí a zlepšit sociální situaci rodin, kdy matka nemohla z důvodu péče o dítě pracovat. Tento příspěvek byl původně poskytován ekonomicky aktivním ženám, které již pečovaly o další dítě. Už od 01.10.1971 byl mateřský příspěvek poskytován všem ženám a od 01.01.1985 se mateřský příspěvek poskytoval již při péči o první dítě v rodině od jednoho roku věku dítěte. K další změně ve vyplácení mateřského příspěvku došlo po 01.07.1987, kdy došlo k prodloužení doby vyplácení této dávky při péči o druhé dítě a další dítě o jeden rok, celkem tedy do tří let věku dítěte.¹⁰

Populační politika v letech 1990 – 1997

V první polovině 90.let dochází vlivem změny politické situace v České republice mnohým reformám v rodinné politice. Od 01.10.1990 došlo ke změně poskytování mateřského příspěvku. Tato dávka změnila název na rodičovský příspěvek, a to z toho důvodu, že došlo k úplnému zrovnoprávnění matky a otce při výchově dětí. Rodičovský příspěvek byl poskytován do tří let věku dítěte, vyplácel se v jednotné výši za podmínky, kdy rodič pečující o dítě mohl za určitých podmínek i pracovat. Podmínkou byla výše výdělku a časové omezení na max. 2 hodiny denně. Vzhledem k tomuto opatření došlo ke zlepšení sociální situace rodin. Cílem probíhajících reforem v rodinné politice bylo zvyšování soběstačnosti a nezávislosti rodin na státu. Rodina měla mít větší zodpovědnost za životní podmínky svých členů. Stát by měl poskytovat podporu pouze těm, kteří nejsou schopni vlastními silami zajistit minimální životní úroveň. Aby přechod na takovýto systém rodiny zvládly byla v roce 1991 zavedena nová dávka s názvem státní vyrovnávací příspěvek. Tato dávka byla nejdříve vyplácena plošně všem občanům ve výši 140,--Kč, ale od dubna 1993 byla vyplácena jen nezaopatřeným dětem v rodinách do určitého násobku životního minima ve výši 220,--Kč. Státní vyrovnávací příspěvek zanikl v roce 1995 vznikem tzv. sociálního příplatku, který byl určen pro rodiny s nízkými příjmy.

---

¹⁰ Krebs, V. Sociální politika. 4.vyd. Praha: Aspi, 2007, 504 s.

V roce 1993 byla zavedena odpočitatelná roční částka ve výši 9 000,--Kč na jedno dítě od celkového příjmu rodičů. Do roku 1993 byla také vyplácena dávka přídavek na dítě a při výplatě této dávky byl zohledňován počet dětí v rodinách. Od roku 1993 byla tato dávka upravena tak, že byly zohledňovány náklady na výchovu a výživu dítěte podle jeho věku. Velkou změnou v systému vyplácení dávek bylo v roce 1995 přijetí zákona o státní sociální podpoře. Cílem zákona bylo sjednotit všechny dávky do jednoho systému a kritériem pro přiznání nároku na dávku se stalo životní minimum. Zachovala se dávka přídavek na dítě, která náležela dítěti žijícímu v rodině s příjmem nepřesahující trojnásobek životního minima. Byly stanoveny tři výměry, a to zvýšená, pokud rozhodný příjem rodiny byl do 1,1 násobku životního minima, základní, jestliže příjem rodiny dosahoval 1,1 až 1,8 násobek a snížená pokud příjem rodiny byl ve výši 1,8 až 3,00 násobku životního minima.

Další dávkou odvíjející se od příjmu domácnosti byla dávka příspěvek na bydlení. Porodné bylo zachováno pro všechny a doba vyplácení rodičovského příspěvku se zvýšila ze tří na čtyři roky věku dítěte. V letech 1997 – 1998 vlivem úsporných opatření došlo ke snížení okruhu rodin pobírající přídavek na dítě a to z důvodu, že došlo ke snížení horní hranice pro přiznání dávky přídavek na dítě na 2,2 životního minima. V tomto období platila pouze dvě příjmová pásma.¹¹

Populační politika 1998 – 2005

V roce 1999 se výplata přídavek na dítě vrátila do tří příjmových výměrů. Bohužel se ukázalo, že dávky státní podpory, které byly vypláceny nízkopříjmovým rodinám působily na tyto rodiny demotivačně. Na druhé straně pociťovaly dopady nepříznivé životní úrovně středně příjmové rodiny s dětmi. V roce 1999 zřídila vláda Republikový výbor pro děti, mládež a rodinu, který měl působit jako poradní orgán vlády. Tento výbor vypracoval Signální zprávu o stavu rodiny, ale návrh koncepce rodinné politiky se sestavit nepodařilo. Činnost výboru byla ukončena na konci roku 2001. V roce 2001 bylo navýšeno porodné o 25% na 8 450,--Kč a novelou zákoníku práce došlo k zavedení rodičovské dovolené místo původní mateřské dovolené.

---

¹¹ Kocourková, J. Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný?. Praha:SPRINT, 2006, 159 s.

Muži mohli zažádat o rodičovskou dovolenou od narození dítěte do tří let věku dítěte. Na ministerstvu práce a sociálních věcí byl v roce 2003 vytvořen samostatný odbor rodinné politiky. Cílem tohoto odboru bylo zpracovávání koncepčních materiálů, které se týkaly podmínek života rodin v České republice. Již v roce 2004 byla zpracována Národní zpráva o rodině. V roce 2004 bylo zrušeno omezení výše výdělku při pobírání rodičovského příspěvku. V květnu 2004 byl zvýšen rodičovský příspěvek o 40% na 3 573,--Kč a v červnu 2004 byl vyplacen jednorázový příspěvek ve výši 2 000,--Kč na dítě rodinám, jejichž příjem nepřesahoval trojnásobek životního minima. Následně byla v roce 2005 vypracována Národní koncepce rodinné politiky, ve které je uznána odpovědnost státu za budoucí populační vývoj. Jedním z cílů koncepce je „Koncipovat rodinnou politiku tak, aby rodiny mohly mít tolik dětí, kolik si přejí, a v době, kterou si zvolí.“ Od února 2006 může dítě starší 3 let navštěvovat mateřskou školu čtyři hodiny denně, aniž by rodič ztratil nárok na pobírání rodičovského příspěvku.

Od dubna 2006 došlo ke zvýšení porodného z 8 750,--Kč na částku 17 500,--Kč. Byl zaveden příspěvek na školní pomůcky ve výši 1 000,--Kč pro děti, které nastupují do 1.třídy základní školy. Příspěvek byl určen pouze pro rodiny, jejichž příjem nepřesáhl trojnásobek životního minima.¹²

Současná rodinná politika

Česká republika patří ke státům s nejdelší placenou rodičovskou dovolenou. V roce 2005 bylo na rodičovské dovolené pouze 1,4 % mužů, jinak je rodičovská dovolená využívána ženami. Další vývoj rodinné politiky je závislý na ekonomických možnostech a stavu veřejných financí, na dohodách politických stran a mezinárodních úmluvách, na vývoji rodinného a reprodukčního chování populace. Vývoj podpory rodin v posledních 15 letech lze charakterizovat jako přechod od liberálních k sociálně demokratickým principům formování rodinné politiky. Populační politika byla nahrazena politikou rodinou a pronatální cíl je pouze jedním z cílů v současné rodinné politice.¹³

---

¹² Kocourková, J. Sňatek a rodina:zájem soukromý nebo veřejný?. Praha:SPRINT, 2006, 159 s.

¹³ Kocourková, J. Sňatek a rodina:zájem soukromý nebo veřejný?. Praha:SPRINT, 2006, 159 s.

Současné pomoci státu rodinám s nízkou životní úrovní se budu věnovat v bakalářské práci v části 2. Dávky sociální pomoci, kde budou popsány aktuální sociální dávky.

1.4 Slučitelnost profesních a rodičovských rolí

Skoloubení pracovních a rodičovských povinností patří k vážným problémům v životě muže a ženy. Důležitým prvkem v dosažení rovnováhy mezi zaměstnáním a rodinou je rozdělení povinností a volného času uvnitř rodin mezi jejich členy. Je potřeba více zapojit otce do péče o dítě a posílit samotný otcovský vztah k dětem. Rovněž zaměstnavatelé by si měli uvědomit, že péče o dítě nemusí být zajišťována jen matkou. V rámci rovného zacházení je možné využít rodičovskou dovolenou, na kterou může nastoupit muž nebo zde může být využita příležitost vystřídání se rodičů při ošetřování dítěte v době nemoci. Příjem ze zaměstnání je pro velkou část obyvatel základním zdrojem životní úrovně a jelikož stoupají náklady jednotlivých členů rodiny, není již možné vystačit jen s jedním příjmem. Důležitá je podpora rovných příležitostí pro muže a ženy na trhu práce.

Za závažný problém slučitelnosti profesních a rodičovských rolí lze považovat nízkou míru práce na částečný pracovní úvazek, pružnou pracovní dobu a práci z domova. Požádá-li zaměstnankyně nebo zaměstnanec pečující o dítě mladší 15 let, těhotná zaměstnankyně nebo zaměstnankyně či zaměstnanec, kteří prokáží, že řádně sami dlouhodobě soustavně pečují o převážně nebo úplně bezmocnou fyzickou osobu, o kratší pracovní dobu nebo jinou vhodnou úpravu stanovené týdenní pracovní doby, je zaměstnavatel povinen vyhovět jejich žádosti, nebrání-li tomu vážné provozní důvody. Zaměstnavatel je přitom povinen vytvářet takové podmínky, aby takovým žádostem mohl vyhovět. Při uplatňování pružné pracovní doby si zaměstnanec volí sám začátek, popřípadě i konec pracovní doby v jednotlivých dnech v rámci časových úseků stanovených zaměstnavatelem. Mezi tyto dva časové úseky stanovené zaměstnavatelem je vložen časový úsek, v němž je zaměstnanec povinen být na svém pracovišti.

Práci konanou doma lze sjednat v pracovní smlouvě, kdy zaměstnanec nebude konat práci na pracovišti zaměstnavatele, ale za určitých podmínek uvedených v pracovní smlouvě doma. Pracovní poměr takových zaměstnanců se řídí ustanoveními zákoníku práce s určitými odchylkami.¹⁴

Ve většině vyspělých zemí existuje možnost postupného přechodu matek malých dětí z rodičovské dovolené do zaměstnání prostřednictvím zkrácených úvazků, které postupně zvyšují. V České republice ženy tuto možnost nemohou využívat. Většina českých žen zůstává na rodičovské dovolené a poté nastoupí na plný pracovní úvazek, což způsobuje problémy v rodině i zaměstnání. Pro rodiny s dětmi do 3 let věku není v České republice dostatečně rozvinuta síť služeb i když existují tři typy služeb, které lze provozovat, a to zdravotnické zařízení typu jesle, soukromá zařízení provozovaná na základě zákona č. 455/1991 S., o živnostenském podnikání a služby typu „baby-sitting“ (hlídání dětí).¹⁵

Jesle jsou zařízení léčebně preventivní péče pro děti do 3 let věku, které mohou zřizovat obce podle svého uvážení a potřeb území. Dostupnost jeslí je výrazně omezená z důvodu jejich nízkého počtu a koncentrace pouze do několika velkých měst. Většina obcí, které nezřizují jesle, uvádí jako důvod nezájem o ně nebo nedostatečný počet dětí daného věku v obci. V České republice na počátku devadesátých let minulého století existovalo více než tisíc jeslí s cca 40 tisíci místy. Jejich počet začal klesat mezi lety 1990 a 1991 až na současných 49 zařízení nabízejících 1 587 míst. Snižování počtu míst v jeslích je dáno zejména poklesem porodnosti, prodloužením rodičovské dovolené a doby nároku na rodičovský příspěvek. Nyní dochází do jeslí zhruba 1% dětí mladších tří let.

Do jeslí mohou nastoupit děti od 6 měsíců věku, ale většinou jesle navštěvují děti 2 – 3leté. Mezi nejčastější kritéria pro přijetí dítěte do jeslí patří trvalé bydliště, pracovní aktivita alespoň jednoho z rodičů a neúplnost rodiny. Poplatek za jesle je hrazen rodiči a zřizovatelem, tj. obcí.

---

¹⁴ <http://www.mpsv.cz/cz/4>

¹⁵ <http://www.mpsv.cz/cs/4>

Vývoj počtu jeslí a počtu míst v jeslích v letech 1990 až 2007

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Počet jeslí	1 043	486	381	247	235	207	151	101	79
Počet míst v jeslích	39 829	-	13 196	9 265	8 565	7 574	5 551	2 965	2191
Meziroční pokles/ růst počtu míst v %	-	-	-64,9 1990-92	-29,8	-7,6	-11,6	-26,7	-46,6	-26,2
Průměrný počet míst v jeslích	38,2	x	34,6	37,5	36,4	36,6	36,8	29,4	27,7

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Počet jeslí	67	65	59	58	60	58	54	48	49
Počet míst v jeslích	1 913	1 867	1 717	1 674	1 770	1 708	1 671	1 567	1 587
Meziroční pokles/ růst počtu míst v %	- 12,7	- 2,4	- 8,0	- 2,5	+ 5,7	- 3,5	- 2,2	- 6,2	+ 1,3
Průměrný počet míst v jeslích	28,6	28,7	29,1	28,9	29,5	29,4	30,9	32,6	32,4

Zdroj: ÚZIS, Roční výkaz o činnosti zdravotnických zařízení. Stav k 31.12. příslušného roku.

Soukromá zařízení podle zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů jsou vázanou živností „Péče o dítě do tří let v denním režimu“. Jedná se o individuální výchovnou péči o děti do tří let věku v denním nebo celotýdenním režimu. Podmínkou provozování této živnosti je odborná způsobilost, která je splněna vysokoškolským vzděláním v oblasti ošetrovatelství, nebo vyšším odborným vzděláním ve studijním oboru dětská sestra nebo všeobecná sestra se specializací na pediatrii, nebo úplným středním odborným vzděláním ve studijním oboru dětská sestra nebo všeobecná sestra se specializací na pediatrii. Tato živnost je náročná a složitá, protože se na ní vztahují poměrně přísné předpisy týkající se vzdělání a hygieny.

U volné živnosti „Poskytování služeb pro rodinu a domácnost“ jsou podmínky a pravidla jejího poskytování stejné jako u ostatních volných živností. Náplň této živnosti je stanovena v nařízení vlády č. 278/2008, a to poskytování služeb pro rodinu a domácnost, zejména zajišťování chodu domácnosti (vaření, úklid, praní, žehlení, péče o zahradu a podobně), individuální péče o děti nad tři roky věku v rodinách, příležitostné krátkodobé hlídání dětí (včetně dětí do tří let věku), péče o osoby vyžadující zvýšenou péči, obstarávání nákupů a jiných záležitostí souvisejících s chodem domácnosti a jiná obstaravatelská činnost.

2. Dávky sociální pomoci

2.1. Dávky státní sociální podpory

Systém státní sociální podpory se řídí zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Státní sociální podporou se stát podílí na krytí nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby dětí a rodin a poskytuje ji i při některých dalších sociálních situacích. Dávky státní sociální podpory jsou zásadně peněžité a obligatorní, tj. splněním zákonem stanovených podmínek na ně vzniká nárok. Náklady na státní sociální podporu hradí stát.

Dávky státní sociální podpory jsou:

a) dávky poskytované v závislosti na výši příjmu

1. přídavek na dítě,
2. sociální příplatek,
3. příspěvek na bydlení,

b) ostatní dávky

1. rodičovský příspěvek,
2. dávky pěstounské péče,
3. porodné,
4. pohřebné.

Nárok na dávky má pouze fyzická osoba a s ní společně posuzované osoby, které jsou hlášeny k trvalému pobytu na území České republiky, a občané Evropské unie, krytí Nařízením Rady (EEC) 1408/71 a 1612/68. Systém státní sociální podpory chápe rodinu jako soužití rodičů a nezaopatřených dětí ve společné domácnosti.

Za nezaopatřené dítě je považováno dítě do skončení povinné školní docházky, a poté, nejdéle však do 26. roku věku, jestliže se soustavně připravuje na budoucí povolání nebo se nemůže soustavně připravovat na budoucí povolání nebo vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz, anebo z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu je neschopno vykonávat soustavnou výdělečnou činnost.

Při posuzování nároků na dávky státní sociální podpory se netestuje majetek rodiny, ale příjmy, a to pouze u některých dávek. Příjmy rozhodné pro nárok na dávky státní sociální podpory zahrnují příjmy ze závislé činnosti, příjmy z podnikání nebo jiné samostatné výdělečné činnosti a dále dávky nemocenského a důchodového zabezpečení a podporu v nezaměstnanosti nebo při rekvalifikaci včetně obdobných příjmů z ciziny. Do rozhodného příjmu se započítávají tzv. „čisté“ příjmy, tedy příjmy po odpočtu pojistného na sociální zabezpečení, příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, pojistného na veřejné zdravotní pojištění a po odpočtu daně z příjmu. Výživné se od 01.01.2008 do příjmů nezapočítává.

Nárok na výplatu dávek státní sociální podpory zaniká uplynutím 3 měsíců ode dne, za který dávky náleží. U dávek jednorázových – porodné, pohřebné, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení morového vozidla) zaniká nárok uplynutím 1 roku ode dne, za který dávka náleží.

§§ 17-19 Přídavek na dítě. Nárok na přídavek na dítě má nezaopatřené dítě, jestliže rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje součin částky životního minima a koeficientu 2,50. Přídavek na dítě je poskytován ve třech výších podle věku dítěte viz. tabulka.

Věk nezaopatřeného dítěte	Přídavek na dítě v Kč měsíčně
do 6 let	550
6 – 15 let	660
15 – 26 let	750

§§ 20 – 22 Sociální příplatek. Nárok na sociální příplatek má rodič pečující alespoň o jedno nezaopatřené dítě, pokud rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje 2,0 násobek životního minima rodiny. Pro výpočet dávky se posuzuje příjem za předchozí kalendářní čtvrtletí, do příjmu se nezapočítává výživné, které v rozhodném období platila osoba dítěti, se kterým je pro účely této dávky společně posuzovanou. Sociální příplatek se zvyšuje v případech, kdy dítě je dlouhodobě těžce zdravotně postižené nebo dlouhodobě nemocné, zohledněny jsou také zdravotní postižení nebo osamělost rodiče. Vyšší sociální příplatek se poskytuje i rodinám, kde se narodilo více dětí současně, a to v době do tří let jejich věku, nebo rodinám, kde dítě studuje na střední škole v denní formě studia nebo na vysoké škole v prezenční formě studia.

§§ 24 -28 Příspěvek na bydlení. Nárok na příspěvek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu, který je v bytě hlášen k trvalému pobytu, jestliže 30 % (v Praze 35 %) příjmů rodiny nestačí k pokrytí nákladů na bydlení a zároveň těchto 30 % (v Praze 35 %) příjmů rodiny je nižší než příslušné normativní náklady stanovené zákonem. Normativní náklady na bydlení jsou stanoveny jako průměrné náklady na bydlení podle velikosti obce a počtu členů v domácnosti. Zahrnují pro nájemní byty částky nájemného v souladu se zákonem o nájemném a pro družstevní byty a byty vlastníků obdobné náklady. Dále jsou do nich zahrnuty ceny služeb a energií. Normativní náklady na bydlení jsou propočítány na přiměřené velikosti bytů pro daný počet osob v nich trvale bydlících. Výše příspěvku na bydlení se stanoví jako rozdíl mezi normativním náklady na bydlení a násobkem rozhodnutého příjmu a koeficientu 0,30 (v Praze 0,35). Pokud jsou skutečné náklady na bydlení nižší než normativní náklady, náleží příspěvek na bydlení jen do výše těchto skutečných nákladů.

§§ 30 – 32 Rodičovský příspěvek. Nárok na dávku má rodič, který celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině. Rodičovský příspěvek je stanoven ve čtyřech výměrách daných v pevných měsíčních částkách – zvýšené (11 400,--Kč), základní (7 600,--Kč), snížené (3 800,--Kč) a nižší (3 000,--Kč). Rodič si může zvolit čerpání rodičovského příspěvku po dvou, tří nebo čtyř let. Pokud si zvolí rychlejší čerpání rodičovského příspěvku po peněžité pomoci v mateřství ve zvýšené míře (11 400,--Kč) do 24 měsíců věku dítěte.

Podmínkou je, že o tuto variantu může požádat jen rodič, který má nárok na peněžitou pomoc v mateřství ve výši alespoň 380,--Kč za kalendářní den. Klasické čerpání rodičovského příspěvku po peněžitě pomoci v mateřství v základní výměře (7 600,--Kč) do 36 měsíců věku dítěte může požádat rodič, který má nárok na peněžitou pomoc v mateřství. Pomalejší čerpání po peněžitě pomoci v mateřství nebo od narození dítěte (pokud nevznikl nárok na peněžitou pomoc v mateřství) v základní výměře (7 600,--Kč) do 21 měsíců věku dítěte a dále ve snížené výměře (3 800,--Kč) do 48 měsíců věku dítěte. U zdravotně postižených dětí má rodič nárok ode dne posouzení dítěte jako dítěte dlouhodobě zdravotně postiženého nebo dlouhodobě těžce zdravotně postiženého na rodičovský příspěvek v základní výměře (7 600,--Kč) do 7 let věku dítěte, a to bez ohledu na dříve zvolenou možnost čerpání rodičovského příspěvku (před posouzením zdravotního stavu dítěte). Pokud tomuto dítěti náleží příspěvek na péči (podle zákona o sociálních službách), má rodič na rodičovský příspěvek v poloviční výši. Pokud rodič pečuje o dítě dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené a toto dítě nepobírá příspěvek na péči, náleží rodičovský příspěvek v nižší výměře (3 000,--Kč) od 7 do 10 let věku dítěte.

Podmínkou nároku na rodičovský příspěvek je, že dítě mladší 3 let nenavštěvuje jesle nebo jiné zařízení pro děti předškolního věku déle než 5 kalendářních dnů v kalendářním měsíci. Dítě, které dovršilo 3 roky věku, může pravidelně navštěvovat mateřskou školu nebo jiné obdobné zařízení v rozsahu nepřevyšujícím 4 hodiny denně nebo nejvýše 5 kalendářních dnů v kalendářním měsíci. Dítě může navštěvovat léčebné rehabilitační zařízení nebo jesle, mateřskou školku nebo obdobné zařízení pro zdravotně postižené předškolní děti v rozsahu nepřevyšujícím 4 hodiny denně. Dítě zdravotně postiženého rodiče může navštěvovat jesle, mateřskou školu nebo obdobné zařízení pro děti předškolního věku v rozsahu nepřevyšujícím 4 hodiny denně. Dítě dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené může navštěvovat jesle, mateřskou školu nebo obdobné zařízení pro děti předškolního věku v rozsahu nepřevyšujícím 6 hodin denně nebo plní povinnou školní docházku.

Příjem rodiče není testován a rodič může být výdělečně činný, aniž by ztratil právo pobírat rodičovský příspěvek. Po dobu své výdělečné činnosti musí rodič zajistit péči jinou zletilou osobou.

§§ 36 – 43 Druhy dávek pěstounské péče. Dávkami pěstounské péče podle tohoto zákona jsou příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na zakoupení motorového vozidla. Na příspěvek na úhradu potřeb dítěte má nárok nezletilé dítě svěřené do pěstounské péče. Nárok na přídavek na dítě se zachovává i po dosažení zletilosti dítěte, nejdéle však do 26 let, zůstane-li dítě nezaopatřené a ve společné domácnosti s bývalým pěstounem. Výše příspěvku na úhradu potřeb nezaopatřeného dítěte činí 2,3 násobek životního minima dítěte, v případě zdravotního postižení se příspěvek zvyšuje, a to u dlouhodobě nemocného dítěte činí 2,35 násobek životního minima, u dlouhodobě zdravotně postiženého dítěte činí 2,90 násobek životního minima a u dlouhodobě těžce zdravotně postiženého dítěte činí 3,10 násobek životního minima. Odměna pěstouna náleží osobě, které bylo dítě svěřeno do pěstounské péči. Výše odměny pěstouna je ve výši životního minima jednotlivce za každé dítě svěřené do pěstounské péče. V současné době činí odměna pěstouna za jedno dítě 3 126,--Kč měsíčně. Odměna pěstouna ve zvláštních případech náleží osobě, která se stará alespoň o tři děti v pěstounské péči nebo je –li pěstounovi svěřeno alespoň jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II., III., IV.. Výše odměny pěstouna činí za kalendářní měsíc 5,5 násobek životního minima jednotlivce, přičemž za každé další svěřené dítě se odměna dále zvyšuje. Příspěvek při převzetí dítěte náleží pěstounovi, který si převzal dítě do pěstounské péče a výše příspěvku je stanovena pevnými částkami podle věku dítěte. U dítěte do 6 let náleží příspěvek ve výši 8 000,--Kč, u dítěte ve věku od 6 let do 15 let náleží příspěvek ve výši 9 000,--Kč a u dítěte od 15 let do 18 let náleží příspěvek ve výši 10 000,--Kč. Na příspěvek na nákup motorového vozidla má nárok pěstoun, který se v pěstounské péči stará minimálně o čtyři děti. Podmínkou nároku je, že vozidlo nesmí pěstoun používat pro výdělečnou činnost. Příspěvek je poskytován ve výši 70 % pořizovací ceny vozidla, nejvýše však 100 000,--Kč. Tento příspěvek může být poskytnut i na opravu vozidla.

§§ 44 – 46 Porodné. Nárok na porodné má žena, která porodila dítě. Jestliže žena, která porodila dítě, zemřela a nebylo jí porodné vyplaceno, má nárok na dávku otec dítěte. Nárok na porodné má rovněž osoba, která převzala dítě do jednoho roku do trvalé péče nahrazující péči rodičů. Výše porodného činí 13 000,--Kč na každé narozené dítě. Porodné se vyplácí jednorázově.

§§ 47 – 48 Pohřebné. Nárok na dávku má osoba, která vypravila pohřeb nezaopatřenému dítěti, nebo osobě, která byla rodičem nezaopatřeného dítěte, a to za podmínky, že zemřelá osoba měla ke dni úmrtí trvalý pobyt na území ČR. Výše pohřebného je stanovena pevnou částkou 5 000,-Kč. Pohřebné se vyplácí jednorázově.

Žádosti o dávky se podávají na tiskopisech předepsaných Ministerstvem práce a sociálních věcí. Tyto formuláře je možno vyzvednout na kontaktních místech příslušných úřadů práce nebo na webových stránkách <http://forms.mpsv.cz/sspforms/>. Žádosti o poskytování dávek státní sociální podpory se vyřizují na úřadech práce podle místa trvalého pobytu osoby, která má nárok na dávku. Oprávněné osoby mají povinnost osvědčovací (tj. osvědčit ve stanovené lhůtě skutečnosti rozhodné pro nárok na dávku), povinnost ohlašovací (tj. ohlásit do 8 dnů změny ve skutečnostech rozhodných pro trvání nároku na dávku, její výši nebo výplatu) a povinnost ve stanovené lhůtě se podrobit odbornému vyšetření (např. zdravotnímu stavu).

2.2. Pomoc v hmotné nouzi

Systém pomoci v hmotné nouzi je stanoven v zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon upravuje poskytování pomoci k zajištění základních životních podmínek fyzickým osobám, které se nacházejí v hmotné nouzi, prostřednictvím dávek v hmotné nouzi.

Osoba v hmotné nouzi, jde v zásadě o stav, kdy osoba či rodiny nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb na úrovni ještě přijatelné pro společnost. Současně si tyto příjmy nemůže z objektivních důvodů zvýšit (např. vlastní prací, uplatněním nároků a pohledávek, prodejem nebo využitím majetku) a vyřešit tak svoji situaci vlastním přičiněním.

Dle § 3 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů osobou v hmotné nouzi není osoba, která prokazatelně neprojevuje snahu

zvýšit i příjem vlastním přičiněním, není v pracovním nebo obdobném vztahu, nevykonává samostatnou výdělečnou činnost a není vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání, je vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání a bez vážných důvodů odmítla vykonávat krátkodobé zaměstnání nebo účastnit se v cíleném programu k řešení zaměstnání, které nevznikl nárok na nemocenské proto, že si úmyslně přivodila pracovní neschopnost, je osobou samostatně výdělečně činnou a její příjem po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí proto, že se nepřihlásila k nemocenskému pojištění, která neplní povinnost zákonného zástupce dítěte spojených řádným plněním povinné školní docházky, která nastoupila výkon trestu odnětí svobody, byla vzata do vazby, osoba které se poskytuje ústavní péče v psychiatrické léčebně nebo v léčebně pro dlouhodobě nemocné, sociální služby v domově pro osoby se zdravotním postižením, domově pro seniory, domově se zvláštním režimem nebo chráněném bydlení, zdravotnickém zařízení ústavní péče déle než 3 měsíce.

Dávky v systému pomoci v hmotné nouzi jsou:

1. příspěvek na živobytí,
2. doplatek na bydlení,
3. mimořádná okamžitá pomoc.

§§ 21 – 32 Příspěvek na živobytí. Nárok na dávku vzniká osobě nebo rodině při nedostatku příjmu, pokud po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje příjem této osoby nebo rodiny částky živobytí. Částka živobytí je stanovena pro každou osobu individuálně. Pro stanovení živobytí rodiny se jednotlivé částky živobytí osob sčítají. Částka živobytí se odvíjí od částek životního a existenčního minima. U osoby, která dluží na výživném pro nezletilé dítě částku vyšší než trojnásobek stanovené rozhodnutím soudu, nebo vyšší částku, která by připadala na 3 měsíce a osoby, která nepředloží na výzvu správnímu orgánu zpracovaný individuální akční plán vypracovaný úřadem práce, činí částku existenčního minima. U osob pobírajících dávku pomoci v hmotné nouzi příspěvek na živobytí déle jak 6 měsíců, nepobírá podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci, nemá příjem z výdělečné činnosti, nevykonává veřejnou nebo dobrovolnickou službu alespoň 20 hodin v kalendářním měsíci, činí částka živobytí částku existenčního minima, což je 2 020,--Kč bez možnosti dalšího navýšení.

§§ 33- 35 Doplatek na bydlení. Tato dávka v hmotné nouzi řeší nedostatek příjmu k uhrazení nákladů na bydlení tam, kde nestačí vlastní příjmy osoby či rodiny včetně příspěvku na bydlení ze státní sociální podpory. Nárok na doplatek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu, který užívá byt a má nárok na příspěvek na živobytí a příspěvek na bydlení. V případech hodných zvláštního zřetele umožňuje zákon poskytnout doplatek na bydlení i osobám, které nemají nárok na příspěvek na bydlení a dlouhodobě užívají jinou než nájemní formu bydlení. Takovou formou mohou být ubytovny, azylová centra. Výše doplatku na bydlení je stanovena tak, aby po úhradě odůvodněných nákladů na bydlení (nájemného, služeb spojených s bydlením a náklady za energie) zůstala osobě či rodině částka živobytí.

§§ 36 – 37 Mimořádná okamžitá pomoc. Nárok na dávku vzniká osobám, které se ocitnou v situacích, které je nutné bezodkladně řešit. Zákon řeší pět takových situací:

1. Osoba se považuje za osobu v hmotné nouzi ačkoliv nejsou splněny podmínky hmotné nouze, avšak s přihlédnutím k jejím příjmům, celkovým sociálním a majetkovým poměrům jí hrozí vážná újma na zdraví.
2. Za osobu v hmotné nouzi může správní orgán považovat osobu postiženou vážnou mimořádnou událostí a její celkové sociální a majetkové poměry jsou takové, že jí neumožňují překonat nepříznivou situaci vlastními silami. Vážnou mimořádnou událostí je zejména povodeň, vichřice, zemětřesení, požár, ekologická nebo průmyslová havárie.
3. Za osobu v hmotné nouzi může orgán pomoci v hmotné nouzi považovat osobu, která nemá vzhledem k příjmům a celkovým sociálním a majetkovým poměrům dostatek prostředků na úhradu jednorázového výdaje například na zaplacení poplatku za vystavení duplikátů osobních dokladů nebo v případě ztráty peněžních prostředků.
4. Za osobu v hmotné nouzi může orgán pomoci v hmotné nouzi považovat osobu, která nemá vzhledem k příjmům a celkovým sociálním a majetkovým poměrům dostatek prostředků na úhradu nákladů spojených s pořízením nebo opravou nezbytných základních předmětů dlouhodobé spotřeby, k úhradě odůvodněných nákladů souvisejících se vzděláním nebo zájmovou činností nezaopatřených dětí.

5. Za osobu v hmotné nouzi může orgán pomoci v hmotné nouzi považovat též osobu ohroženou sociálním vyloučením. Jedná se o osoby vracející se z vězení, z dětského domova, z pěstounské péče po dosažení zletilosti nebo po ukončení léčby chorobných závislostí.

Dle § 6 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů jsou orgány pomoci v hmotné nouzi pověřené obecní úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, krajské úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí, újezdni úřad.

Řízení o přiznání dávek je zahájeno na základě podání žádosti na předepsaném tiskopisu, který je k dispozici na pověřených obecních úřadech nebo ho lze získat na internetových stránkách <http://portal.mpsv.cz>. Žádosti o dávky pomoci v hmotné nouzi se podávají na sociálních odborech v místě trvalého pobytu občana. V řízení o dávky pomoci v hmotné nouzi se posuzuje, zda je osoba či rodina v hmotné nouzi, zda splňuje podmínky nároku na příslušnou dávku. Podmínkou nároku na výplatu dávky je písemný souhlas žadatele a společně s ním posuzovaných osob, aby státní orgány, obce a kraje a jejich orgány a další právnické osoby a fyzické osoby sdělily orgánům pomoci v hmotné nouzi, pokud o dávce rozhodují, vyplácí ji nebo kontrolují, výši příjmu těchto osob, skutečnosti prokazující nezaopatřenost dítěte, zdravotní stav a další údaje nezbytné pro rozhodování o nároku na dávku, její výši a výplatu. Příspěvek na živobytí se poskytuje v peněžní nebo věcné formě, popřípadě v obou těchto formách. Doplatek na bydlení se poskytuje v peněžní formě a lze ho použít bez souhlasu příjemce k přímé úhradě nájemného nebo služeb spojených s bydlením, a to tak, že plátce doplatku jej poukazuje pronajímateli nebo poskytovateli služeb. Mimořádná okamžitá pomoc se poskytuje v peněžní nebo věcné formě, popřípadě v obou těchto formách.

Žadatel o dávku, příjemce i společně posuzované osoby jsou povinni osvědčit skutečnosti rozhodné pro nárok na dávku, její výši nebo výplatu, dát písemně souhlas k ověření těchto skutečností a na výzvu se osobně dostavit k příslušnému orgánu pomoci v hmotné nouzi.

2.3. Životní a existenční minimum

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů stanoví životní minimum jako minimální hranici peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb a existenční minimum jako minimální hranici příjmů osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití. Životní minimum ani existenční minimum nezahrnuje nezbytné náklady na bydlení.

Částka životního minima jednotlivce činí měsíčně 3 126,-- Kč. Jednotlivcem je osoba, která není společně posuzována s jinými osobami. Pokud je osoba pro účely tohoto zákona posuzována s jinými osobami jsou částky životního minima odstupňovány podle pořadí osob. Částka životního minima osoby, která je posuzována jako první v pořadí, činí měsíčně 2 880,--Kč, částka životního minima osoby, která je posuzována jako druhá nebo další v pořadí, činí měsíčně 2 600,-- Kč u osoby od 15 let věku, která není nezaopatřeným dítětem, 2 250,--Kč u nezaopatřeného dítěte od 15 do 26 let věku, 1 960,--Kč u nezaopatřeného dítěte od 6 do 15 let věku a 1 600,--Kč u nezaopatřeného dítěte do 6 let věku.

Společně se posuzují rodiče a nezletilé nezaopatřené děti, manželé nebo partneři, rodiče a nezletilé děti, které nejsou nezaopatřené, rodiče a zletilé děti, pokud tyto děti společně s rodiči užívají byt a nejsou společně posuzovány s jinými osobami a dále jiné osoby, které společně užívají byt, s výjimkou osob, které písemně prohlásí, že spolu trvale nežijí a společně neuhrazují náklady na své potřeby.

Existenční minimum osoby činí měsíčně 2 020,--Kč. Částku existenčního minima nelze použít u nezaopatřeného dítěte, u poživatele starobního důchodu, u osoby plně invalidní a u osoby starší 68 let.

Životního a existenčního minima se využívá u dávek pomoci v hmotné nouzi, u dávek státní sociální podpory, zejména přídavku na dítě a sociálního příplatku a v dalších oblastech jako je například stanovení alimentálních povinností nebo v případě exekucí pro nezabavitelné částky apod.

3. Rodina se specifickou potřebou

3.1. Počet dětí v rodině

Konec 20.století a počátek století 21. jsou charakterizovány výraznými změnami v reprodukčním chování obyvatelstva, především v oblasti porodnosti. Jedná se o pokles počtu narozených dětí, zvyšování věku matek při porodu a zvyšování počtu dětí narozených mimo manželství. V České republice je dlouhodobým trendem dvoudětný model rodiny.

V roce 2006 provedl Výzkumný ústav práce a sociálních věcí výzkum v rámci projektu „Rodina, zaměstnání a vzdělání“ z kterého vyplynulo, že lidé bez ohledu na to, v jaké fázi životního cyklu se zrovna nacházejí, bez ohledu na skutečnost, zda děti mají či nikoli preferují dvě děti v rodině. Tři a více dětí považovalo za ideální počet 12 % svobodných, bezdětných jedinců ve věku 20 – 29 let, 17 % vdaných/ženatých respondentů ve věku 20 – 36 let, 15 % osamělých matek s dětmi a dokonce cca 22 % ženatých/vdaných respondentů ve věku 36 – 50 let, kteří mají děti školního věku.

Ideální počet dětí v rodině

ideální počet dětí	svobodní		mladé rodiny		rodiny se školními dětmi		neúplné rodiny	
	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %
žádné	5	1	2	0,4	0	0	6	1,3
1 dítě	47	9	23	4,7	26	5,5	26	5,4
2 děti	405	77,9	381	77,9	347	72,7	375	78,1
3 a více	63	12,1	83	17	104	21,8	73	15,2
celkem	520	100	489	100	477	100	480	100

Zdroj: Rodina, zaměstnání a vzdělání

Z tohoto projektu vyplynulo, že lidé preferují dvě děti v rodině a vícedětné rodiny převažují nad rodinou s jedním dítětem.¹⁶

¹⁶ <http://www.demografie.inf> - 15.02.2010

Vícedětné rodiny jsou různorodou skupinou, kterou tvoří rodiny s nízkou příjmovou a sociální úrovní. Kdy rodiče jsou bez kvalifikace s velmi nízkou ekonomickou aktivitou, a tato skupina bývá závislá na sociálních dávkách. A dále jsou tvořeny skupinou rodin, kdy jsou oba rodiče kvalifikovaní, plánují rodinu o dvou až třech dětech, ale z určitých důvodů překročí plánovaný počet dětí (například narozením dvojčat či trojčat). Další skupinou mohou být manželské páry, které záměrně přivádějí na svět více vlastních dětí, snaží se být ekonomicky soběstační. Předpokladem této skupiny je rozdělená dělba práce rodičů, kdy se žena převážně stará o děti a domácnost. Rovněž to může být i rodina, která má mimo vlastních dětí několik dětí v pěstounské péči.¹⁷

3.2. Neúplná rodina

Neúplnou rodinu můžeme charakterizovat jako rodinu, ve které žije osamělý rodič s dítětem či dětmi nebo osamělý prarodič s vnoučetem nebo vnoučaty. V čele 88 % těchto rodin stojí ženy, což může být způsobeno na jedné straně rozhodnutím být svobodnou matkou bez stálého partnera, rozvodem nebo ovdověním. Dříve neúplné rodiny existovaly především z důvodů úmrtí jednoho z partnerů a menší pravděpodobnosti opětovného sňatku ovdovělých, ale nyní převažují neúplné rodiny z důvodu rozvodu.

V České republice bylo před rokem 1989 běžné, že do manželství vstupovali muži v průměru v 25 letech a ženy v průměru ve 22 letech, první dítě se jim narodilo brzy po sňatku, druhé dítě se narodilo brzy po prvním, asi po 3 letech. A právě tyto rodiny s malými dětmi procházející prvními krizemi jsou těmi, které končí často rozvodem.

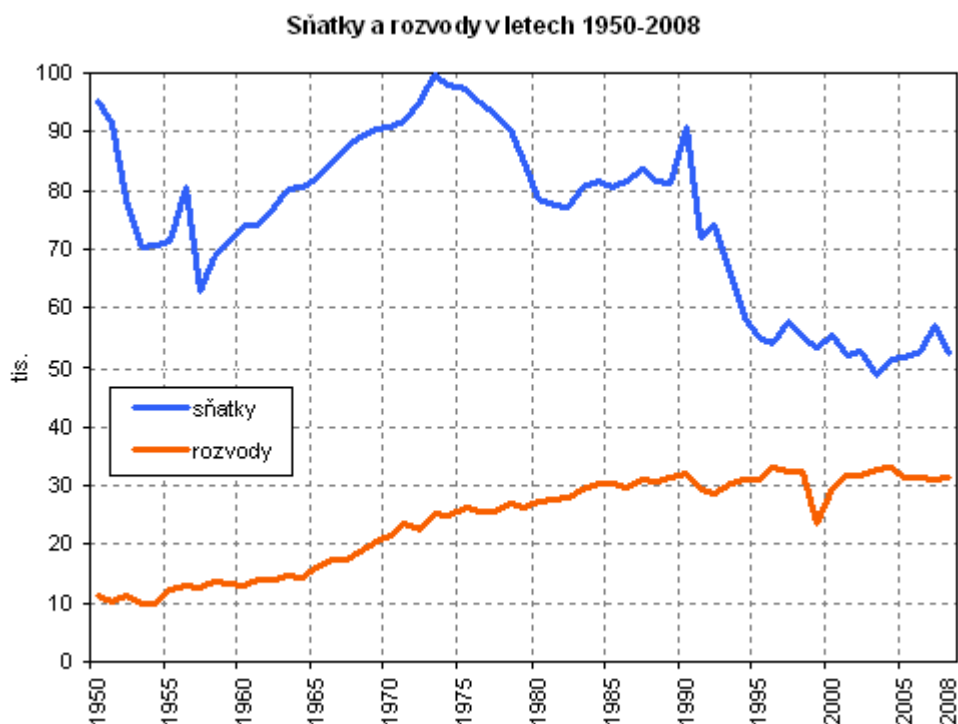
Ženy žádají o rozvod častěji než muži, zhruba 70 % žádostí o rozvod je podáváno ženou ačkoliv na samotném rozvodu ženy ekonomicky nevydělají. Většinou je žádost o rozvod podána ženou až když je společný život s manželem neúnosný. Děti bývají častěji svěřeny po rozvodu do péče matky, chybí zde socializační vliv otce.

---

¹⁷ Národní koncepce rodinné politiky, MPSV 2005

I když v posledních letech začínají soudy využívat v případech, kde je to možné institutu střídavé péče, je ve většině případů neúplná rodina tvořena matkou a dítětem. Nicméně vysoká rozvodovost vede k neustálému růstu počtu dětí, které si do svého života odnášejí zkušenost s rozvodem svých rodičů.¹⁸

V České republice žije v neúplných rodinách skoro 27 % dětí. Životní úroveň neúplných rodin je oproti zbytku populace na nižší úrovni. V současné době je v České republice až 400 000 dětí odkázáno na pobírání výživného od převážně nepečujícího rodiče, přičemž velká část z nich je nedostává. V rámci dávek státní sociální podpory mají největší zastoupení neúplné rodiny, které jsou při výpočtu dávky, především sociálního příplatku, zvýhodněny z důvodu své osamělosti. V rodinách tohoto typu dochází ke zhoršení ekonomické a sociální situace, jelikož se u nich kumuluje osamělost a nezaměstnanost.

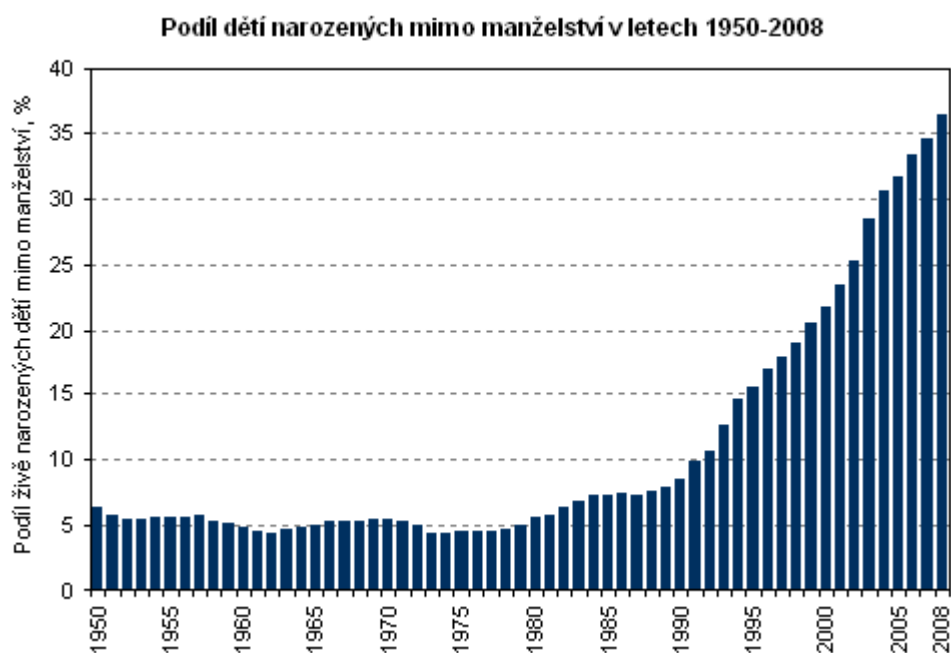

Zdroj: Český statistický úřad

¹⁸ <http://www.demografie.inf> - 15.02.2010

Počet dětí narozených mimo manželství v České republice vzrostl mezi roky 1986 a 2004 o 19 947. V roce 1986 byl počet dětí narozených mimo manželství 9 892 a v roce 2004 již 29 839 dětí. Ženy se základním vzděláním porodily 14 % dětí jako svobodné matky v roce 1986 a 59 % v roce 2004. U žen s vysokoškolským vzděláním byly v roce 1986 narozeny 2 % dětí jako svobodným matkám a 10 % v roce 2004.¹⁹ Nejčastějším důvodem, proč matka s otcem dítěte nežije je nejistá budoucnost vztahu s ním nebo protože otec dítěte sňatek odmítl či byl ženatý.

Veřejné mínění je přesvědčeno, že svobodné matky žijí spokojeně ze sociálních dávek. Přitom tyto matky mají pouze o 5 % vyšší sociální příplatek a mohou pobírat o 7 dní déle podporu při ošetřování nemocného dítěte.

Zdroj: Český statistický úřad

¹⁹ Kocourková, J. Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný?. Praha: SPRINT, 2006, 159 s.

3.3. Nezaměstnanost

V dnešní době se Česká republika musí po více než 50 letech vyrovnávat s nezaměstnaností ve společnosti. Rok 2009 se vyznačuje prudkým vzestupem nezaměstnanosti v naší republice. Počet nezaměstnaných osob za 3.pololetí roku 2009 činil 385, 0 tis., z toho 189,0 tis. nezaměstnaných tvoří ženy.²⁰

Nezaměstnanost není považována za vážný ekonomický a sociální problém, pokud se nestává masovou. Nezaměstnanost je přirozeným jevem svobodné společnosti, založené na tržním mechanismu a demokracii. Pokud určitý počet osob zůstává bez práce krátce, do nalezení nového zaměstnání, není to pro společnost problém. Systém státu je schopný nezaměstnanou osobu po krátkou dobu zabezpečit. Podpora v nezaměstnanosti, která hmotně zabezpečuje osoby v evidenci na úřadu práce jako nezaměstnané, se vyplácí po dobu šesti měsíců. Její výše je stanovena v prvních třech měsících ve výši 50 % a po zbývajících dobu ve výši 41 % průměrného měsíčního čistého výdělku, který uchazeč o zaměstnání dosáhl v posledním zaměstnání.

Pokud se však nezaměstnanost stává masovou a prodlužuje se doba trvání u nezaměstnaných osob nestává se jen ekonomickým problémem, ale je s tím spojeno sociální napětí a krize, které ji doprovázejí a projevují se nárůstem chudoby, krizí rodinného života, růstem kriminality a dalších sociálně patologických jevů. Dlouhodobá nezaměstnanost je psychologickým, sociálním a kulturním problémem, jelikož vyčleňuje osoby mimo společenský život. Se ztrátou zaměstnání se většinou lidem často zhroutl i sebevědomí a nastávají i problémy v rodinných vztazích. V současné době se dlouhodobá nezaměstnanost značně rozšířila. Mezi osoby dlouhodobě nezaměstnané patří jedinci s nízkým vzděláním, osoby s osobními a sociálními handicapy, obyvatelé z venkovských oblastí, zdravotně postižení, příslušníci etnických minorit a osoby, které měli před ztrátou zaměstnání stabilnější pracovní místo. Následkem dlouhodobé nezaměstnanosti je snížení životní úrovně rodin, ale i zatížení státního rozpočtu z důvodu vyplácení dávek v nezaměstnanosti, sociálních dávek, ztrátou z neodvedených daní.²¹

---

²⁰ www.czso.cz - 15.02.2010

²¹ Mareš, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3 vyd., Praha: SLON, 2002, 172 s.

V důsledku dlouhodobé ztráty kontaktů se zaměstnáním dlouhodobě nezaměstnaní ztrácejí pracovní návyky, nejsou konkurenceschopní a jejich šance na nalezení zaměstnání klesají. Nezaměstnaní ztrácejí pojem o čase, čas jim ubíhá pomaleji než v zaměstnání. Každý den strávený doma jim připadá stejný, není vidět rozdíl mezi všedními dny a víkendy. Většinu dne sledují pořady v televizi, u hracích automatů nebo prospí. Důležitá je spolupráce s úřadem práce v oblasti zprostředkování, poradenství a trhu práce. Dlouhodobou nezaměstnaností jsou více postiženy ženy a osoby zdravotně znevýhodněné. Některé ženy řeší svou nezaměstnanost těhotenstvím, které považují za východisko z nezaměstnanosti. Druhým důvodem může být fakt, že je pro ženy přijatelnější postavení ve společnosti být matkou než jen nezaměstnanou ženou.

Nezaměstnanost může narušit i rozbít vztahy mezi jednotlivými členy rodiny. Nedostatek finančních prostředků a sílící napětí může přerůst v násilnické činy v rodině mezi partnery, ale může se přenést i na děti. Domácí násilí nemusí být vyvoláno nezaměstnaností, ale je spíše spojeno s nízkou úrovní vzdělání či různými psychickými problémy, které jedinci usnadňují vznik k takovému násilí. Rostou výchovné problémy, protože nezaměstnaní rodiče ztrácejí u svých dětí autoritu. Nedostatek finančních prostředků rodiny ovlivňuje osud studujících dětí, když rodiče nemají peníze na náklady spojené se studiem. Nepříznivý stav z nezaměstnanosti nepocítují jen ti, kdo ztratili zaměstnání, ale jsou to i rodiče nezaměstnaných. Ti také patří mezi ty, kteří rodině v obtížné situaci pomáhají.

Velké diskuse se vedou o tom, zda sociální pomoc státu občanům nacházejících se nepříznivých sociálních situacích má negativní vliv na jejich zájem o práci. Je pravdou, že výše pobíraných sociálních dávek či podpory v nezaměstnanosti u některých jedinců může vyvolat dojem, že je lepší zůstat na těchto dávkách než chodit do práce. Zaměstnání, které tito lidé mohou vykonávat, by jim přineslo jen o něco málo vyšší příjem, než jsou jejich příjmy ze sociálního systému, které nejsou zdaněny.²²

---

²² Mareš, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3 vyd., Praha: SLON, 2002, 172 s.

Hlavním zdrojem příjmů rodin by měly být příjmy pracovní. Pokud je tento zdroj nedostatečný, nastupuje, v případě České republiky dávkový systém. Jsou to jednak dávky státní sociální podpory, jejichž výše je odvozena od poměru rozhodného příjmu a životního minima rodiny. Mezi tyto dávky patří zejména přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a sociální příplatek. Nezávisle na příjmu je prostřednictvím státní sociální podpory vyplácen rodičovský příspěvek a porodné. Druhou skupinu dávek tvoří dávky pomoci v hmotné nouzi. Tyto jsou určeny pro rodiny, jejichž příjem, včetně dávek státní sociální podpory, neumožňuje uspokojovat základní životní potřeby a rodiny si je z objektivních důvod nemohou zvýšit.

Rozsah těchto dávek však sebou nese i určité negativní dopady, a to zejména ve smyslu vytváření závislosti na pomoci státu nebo odrazování jejich příjemců od práce.

4. Kazuistiky

V kazuistikách bych ráda ukázala příčiny rodin pobírajících sociální dávky. Jelikož pracuji na odboru sociálních věcí, oddělení péče o rodinu vybrala jsem si případy z vlastní evidence.

4.1. Kazuistika neúplné rodiny

V této kazuistice uvedu případ rozvedené matky se třemi nezletilými nezaopatřenými dětmi. Paní XY uzavřela s panem XX manželství před bývalým Městským národním výborem v červnu 1989. V průběhu manželství se narodily tři děti. V únoru 1992 se narodil syn Petr, v říjnu 1993 dcera Vendula a v květnu 2003 syn Milan. Rodina žila ve vlastním rodinném domě, který manželé postavili po svatbě. Dům se nachází cca 25 km od okresního města. Manželství bylo z počátku spokojené, ale cca po 9 letech manželství podala paní XY nejdříve v říjnu 1998 a následně i v listopadu 1999 návrh na rozvod manželství. Řízení o těchto žalobách bylo po jejich zpětvzetí zastaveno. V říjnu 2000 byl manžel uznán vinným ze spáchání trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí, když porušil zákaz činnosti spočívající v zákazu řízení všech motorových vozidel a byl odsouzen k trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem na zkušební dobu 1 roku a k zákazu řízení všech motorových vozidel na dobu 2 roků. Problémy s alkoholem měl manžel neustále a v rodině docházelo k situacím, kdy byla paní XY vyhazována s dětmi z domu a došlo i k fyzickému napadení.

Od prosince 2004 nežila paní XY ve společné domácnosti s manželem a otcem jejich tří nezletilých dětí, odstěhovala ke své matce a požádala o úpravu výchovy a výživného k nezletilým dětem před rozvodem a o úpravu poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu manželství. Důvodem byly neustálé problémy manžela s alkoholem a jeho agrese. Okresní soud svěřil všechny tři nezletilé děti do péče matky a otcí dětí stanovil povinnost přispět na výživu nezletilých – na syna Petra částkou

800,--Kč, na výživu dcery Venduly částkou 700,--Kč a na výživu syna Milana částkou 600,--Kč. Otec dětí podal odvolání proti rozsudku Okresního soudu a požadoval o svěření dcery Venduly do své péče. Kolizní opatrovník ve svém vyjádření uvedl, že děti vyrůstají spolu, vzájemně si pomáhají, sama Vendula si přeje zůstat v péči matky. Otec neumí vykonávat domácí práce, opakovaně ve větší míře požíval alkoholické nápoje a dostával se do konfliktu se zákonem. Dcera viděla otce opilého i napadajícího matku fyzicky. Není proto dobrým výchovným příkladem pro děti. Krajský soud potvrdil rozsudek soudu I.stupně. Návrh na rozvod manželství podala opět paní XY a od července roku 2006 je rozvedená.

Od července 2007 bydlí matka s dětmi v obecním bytě na základě nájemní smlouvy uzavřené na dobu neurčitou. Do května 2007 byla na rodičovské dovolené s nejmladším synem Milanem. Starší syn Petr a dcera Vendula navštěvovali základní školu. Na rodičovské dovolené pobírala dávky z odboru státní sociální podpory – přírůstek na dítě, sociální příplatek a rodičovský příspěvek. Dále dostává od otce dětí soudem stanovené výživné. Od května 2007 je v evidenci úřadu práce s nárokem na podporu v nezaměstnanosti. V měsíci červenci 2007 si požádala na městském úřadu o dávku pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí. Sociálním šetřením v bytě žadatelky bylo zjištěno, že žije s dětmi v bytě 3+1, byt je vybaven standardním zařízením, žádný větší majetek žadatelka nemá. Na základě doložených dokladů k žádosti a k přihlídnutí k sociálním a majetkovým poměrům žadatelky byla dávka pomoci v hmotné nouzi přiznána. Rozhodným obdobím, za které se zjišťuje příjem pro účely posuzování vzniku nároku na dávku, je období tří kalendářních měsíců předcházejících měsíci, v němž byla uplatněna žádost o dávku. Životní minimum žadatelky a tří nezaopatřených dětí v červenci 2007 činilo 8 690,--Kč a dávka pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí byl žadatelce přiznán ve výši 1 420,--Kč.

Dále byly matce dětí poskytovány dávky mimořádné okamžité pomoci na úhradu nezbytného jednorázového výdaje, a to na úhradu nákladů spojených s bydlením, na úhradu komunálního odpadu a školních potřeb pro děti. Od února 2008 vznikl žadatelce nárok na dávku pomoci v hmotné nouzi – doplatek na bydlení.

Paní XY pobírala dávky pomoci v hmotné nouzi od července 2007 do června 2008. Dávky pomoci v hmotné nouzi jí byly od července 2008 odejmuty, jelikož příjemce dávky nastoupil od měsíce května 2008 do zaměstnání na dobu určitou. Jednalo se o pracovní místo dělníka pro čištění města zprostředkované úřadem práce v rámci projektu Veřejně prospěšné práce I, který je financován z Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu České republiky.

Po ukončení zaměstnání k 31.08.2008 je paní od září 2008 opět v evidenci na úřadu práce bez nároku na podporu v nezaměstnanosti. Sama pečuje o tři nezaopatřené děti, na které pobírá soudem výživné, které bylo zvýšeno a otec dětí je povinen přispět na výživu nezletilých – na syna Petra částkou 1 500,-- Kč, na výživu dcery Venduly částkou 1 400,--Kč a na výživu syna Milana částkou 1 100,--Kč. Nejstarší syn začal studovat na Středním odborném učilišti, obor mechanik – opravář, dcera Vendula navštěvuje 9.třídu základní školy a nejmladší syn Milan navštěvuje mateřskou školu. Bydlí stále v obecním bytě 3+1 na základě nájemní smlouvy. V říjnu 2008 si požádala na městském úřadu o dávky pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení, které jí byly přiznány. Od března 2009 jí byly dávky odejmuty z důvodu vrácení přeplatku za elektřinu.

Od dubna 2009 si paní XY znovu požádala o dávky pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení a tyto dávky jí byly přiznány. Dále bylo přihlédnuto k tomu, že otec dětí požádal o snížení výživného, jelikož založil novou rodinu a jeho družce se narodilo dítě. Výživné bylo sníženo u syna Petra na částku 1 400,--Kč, u dcery Venduly na částku 1 200,--Kč a syna Milana na 1 000,--Kč. Z odboru státní sociální podpory pobírá náležející dávky, a to přídavek na dítě, sociální příplatek a příspěvek na bydlení. Od měsíce května 2009 nastoupila do zaměstnání na dobu určitou opět v rámci projektu Veřejně prospěšných prací. Pracovní smlouva byla uzavřená do 31.08.2009 a po ukončení se paní zaevidovala do evidence na úřadu práce a byla jí přiznána podpora v nezaměstnanosti. V současné době není v evidenci odboru sociálních věcí a nepobírá žádné dávky pomoci v hmotné nouzi. S paní jsme domluvené, že po ukončení výplaty podpory v nezaměstnanosti se dostaví na náš odbor a podá si žádosti o dávky pomoci v hmotné nouzi.

4.2. Kazuistika nesezdané soužití

Paní Iveta je svobodná, žije ve společné domácnosti s druhem Janem a jejich 2 dětmi. První dítě se paní Ivetě narodilo v 17-ti letech, je to syn Jan se kterým byla na rodičovské dovolené do jeho sedmi let z důvodu zdravotního postižení. Druhý syn Patrik se narodil v roce 1997. Do června 2001 byla na rodičovské dovolené a od července 2001 je v evidenci na úřadu práce. Druh Jan je rovněž veden v evidenci na úřadu práce.

Bydlí společně v bytě 1+0 na základě nájemní smlouvy, která je uzavřena na dobu určitou a každého půl roku je nájemní smlouva prodlužována dodatkem. Na základě provedeného šetření bylo zjištěno, že rodina žije v přízemí bytového domu. Byt je zařízen starším nábytkem, žádný větší majetek rodina nevlastní.

Syn Jan navštěvoval do loňského roku základní školu a od září 2009 studuje na středním učilišti. Syn Patrik chodí do 6.třídy základní školy. Oba mají častě omluvené hodiny od rodičů, chybí jim pomůcky do vyučovacích hodin a prospívají se čtyřkami na vysvědčení. Nenavštěvují žádnou mimoškolní činnost.

Paní Iveta i její druh mají ukončeno jen základní vzdělání. Druh měl občas zaměstnání, ale většinou byl pracovní poměr ukončen ve zkušební době. Paní Iveta nikdy nepracovala. Oba jsou dlouhodobě vedeni v evidenci úřadu práce bez nároku na podporu v nezaměstnanosti.

Rodina žije ze sociálních dávek z odboru státní sociální podpory a z dávek v hmotné nouzi. Životní minimum rodiny je 9 690,--Kč. Částky životního minima společně posuzovaných osob jsou odstupňovány podle pořadí osob a pořadí se stanoví podle věku od nejstarší po nejmladší osobu. Z úřadu práce, odboru státní sociální podpory pobírají dávky – přídavek na dítě a sociální příplatek. Na dávku příspěvek na bydlení rodina nemá nárok, jelikož nehradí pravidelně náklady spojené s bydlením, a to především nájemné a měsíční zálohu za elektřinu. K topení a vaření používají kamna. Otop získává rodina sběrem. Z dávek v hmotné nouzi pobírá příspěvek

na živobytí. Vzhledem k tomu, že paní Iveta a s ní společně posuzovaná osoba – druh pobírají dávku pomoci v hmotné nouzi déle než šest měsíců, nepobírají podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci, nemají příjem z výdělečné činnosti, nevykonává veřejnou službu v rozsahu alespoň 20 hodin v kalendářním měsíci, činí částka živobytí částku životního minima, což je 2 020,--Kč bez možnosti dalšího navýšení. Paní Iveta ani její druh veřejnou službu nevykonávají a proto kleslo jejich životní minimum na existenční, tedy u paní Ivety došlo ke snížení z částky životního minima 2 600,--Kč na 2 020,--Kč a u druhu došlo ke snížení z částky životního minima 2 880,--Kč na 2 020,--Kč. Sociální dávky rodině klesly o 1 440,--Kč. I když měli oba rodiče možnost vykonávat veřejnou službu, kterou organizovalo město, nebyl z jejich strany zájem. Paní Iveta sice uzavřela v prosinci 2009 s městem smlouvu na veřejnou službu, aby jak uvedla měla pro děti na dárky k vánocům, ale dávka se jí navýšila pouze o 580,--Kč a potom uvedla, že službu už vykonávat nebude. Nebyla spojená s výší navýšení její dávky za 20 hodin odpracovaných zdarma pro město.

Rodina byla řešena na odboru sociálních věcí, odboru sociální prevence, jelikož syn Jan byl do svých patnácti let vícekrát zadržen městskou policií při krádežích v obchodech. Následně byl městskou policií předán zákonným zástupcům. Jednalo se vždy o přestupky, které byly řešeny odborem sociální prevence. Byly to krádeže cukrovinek, ale i drogistického zboží. V místě krádeží se vždy nacházela i matka, která ale uvedla, že nevěděla, co její syn dělá. Na odbor se dostavila matka a syn Jan. Sociální pracovnice provedla nejdříve pohovor s matkou a následně s jejím synem. Rodiče dětí jsou poučeni o povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti. Je jim nabídnuta pomoc sociální pracovnice z odboru sociální prevence, předán kontakt na klinického psychologa, středisko výchovné péče. Dítě bývá poučeno o trestní odpovědnosti přiměřeně k věku a rozumovým schopnostem. Nyní řeší pracovnice z oddělení sociální prevence přestupky i s mladším synem Patrikem.

Na základě výše uvedeného se dá předpokládat, že děti paní Ivety a jejího druhu jsou dalšími potencionálními klienty odboru sociálních věcí.

4.3. Kazuistika úplné rodiny

Manželé XY mají tři děti. Dva synové jsou již dospělí a žijí samostatně se svými rodinami. Rodiče žijí společně s jedním dítětem, a to s nezletilou dcerou Terezou v okresním městě. Bydlí v soukromém nájemním bytě o velikosti 3+1, na základě nájemní smlouvy. Dcera Tereza má 12 let a navštěvuje 6.třídou základní školy a patří mezi průměrné žáky. Dcera navštěvuje kroužek keramiky při základní škole. Žádné jiné zájmy nemá.

Rodina je v evidenci odboru sociálních věcí od února 2009. Paní je od prosince 2002 v evidenci na úřadu práce, po ukončení rodičovské dovolené. Má zdravotní omezení. Vlastní živnostenský list, který je do roku 2018 pozastaven. Před mateřskou dovolenou podnikala. Manžel do 19.ledna 2009 podnikal v oboru instalatérství. Od 20.ledna 2009 přerušil živnost do 30.6.2009 a je v evidenci na úřadu práce s nárokem na podporu v nezaměstnanosti. Poslední podporu v nezaměstnanosti obdržel v měsíci červenci 2009.

Před přerušením živnosti manžela žila rodina z příjmu z podnikání a pobírala dávky z odboru státní sociální podpory – přírůstek na dítě, sociální přírůstek a příspěvek na bydlení. Manžel přerušil živnost z důvodu malého zájmu u služby, které provozoval. Nejdříve přerušil živnost do 30.06.2009, následně do konce roku 2009 a nyní je přerušena živnost do konce roku 2010. Manžel vlastní osobní automobil rok výroby 1986 a společně vlastní rekreační objekt v cca 15 km vzdálené obci. Podle doloženého znaleckého posudku byl objekt ohodnocen pro získání úvěru na částku 190 000,--Kč a zástavní právo pro banku skončí za 3 roky.

Paní se dostavila na odbor sociálních věcí v únoru 2010 a požádala si o dávky pomoci v hmotné nouzi příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení. Životní minimum rodiny činí 7 440,--Kč. Vzhledem k tomu, že je rodina na dávkách déle než 6 měsíců, nepobírají podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci a nemají příjem z výdělečné činnosti, měli by rodiče vykonat veřejnou službu v rozsahu alespoň 20 hodin zdarma. Oba tuto službu nevykonávají a proto jim byla dávka pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí snížena o 1 440,--Kč.

Podle sociálního šetření žije rodina v bytě 3+1, byt je zařízen standardně, žádný větší majetek rodina nemá. Podle sdělení paní by manžel chtěl co nejdříve začít podnikat, ale zatím je situace špatná.

Rodina se ocitla na sociálních dávkách vlivem krize. Dá se předpokládat, že manžel svoji živnost obnoví a bude opět podnikat.

4.4. Kazuistika generační

Manželé XY jsou od května 1997 v evidenci na úřadu práce. Bydlí ve vlastním rodinném domě cca 12 km od okresního města. Rodinný dům má jedno nadzemní podlaží. V domě je odpojená elektřina z důvodu neplacení měsíčních záloh. Vodu používají z vlastní studny, vaří a topí kamny. Oba mají pouze základní vzdělání. Pan Dušan je uznán osobou ve III.stupni invalidity (dříve plně invalidní) bez nároku na výplatu důchodu. Vychovali společně 4 děti, tři syny a 1 dceru.

Manželé nyní žijí v přízemí rodinného domu společně s dcerou, která je svobodná, zletilá. Dcera Helena je v evidenci úřadu práce od ukončení povinné školní docházky. Po dobu evidence na úřadu práce byla na rekvalifikaci v oboru kuchař. Nyní je zaměstnaná na dobu určitou. Má uzavřenou smlouvu na veřejně prospěšné práce zprostředkované úřadem práce.

Rodina byla v evidenci odboru sociálních věcí od května 1997 do září 2007 a pobírala tehdy dávky sociální péče. Od roku 2007 jsou dávky sociální péče nahrazeny dávkami v hmotné nouzi. Od července 2009 je rodina opět v evidenci sociálního odboru a pobírá dávku pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí. Životní minimum rodiny činí 8 080,--Kč. Jelikož rodina pobírá dávku pomoci v hmotné nouzi déle než 6 měsíců manželé nepobírají podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci, nemají příjem z výdělečné činnosti, nevykonávají veřejnou službu v rozsahu alespoň 20 hodin v kalendářním měsíci, činí částka živobytí částku existenčního minima, což je 2 020,--Kč. Dcera je zaměstnaná a má příjem

z výdělečné činnosti, a proto je pro dávku v hmotné nouzi zohledněna částka životního minima, tedy 2 600,--Kč. U otce došlo ke snížení částky živobytí z částky 2 880,--Kč na částku existenčního minima 2 020,--Kč a u matky ke snížení částky živobytí z částky 2 600,--Kč na částku existenčního minima 2 020,--Kč. Tímto došlo ke snížení životního minima rodiny na 6 640,--Kč.

V nadzemní části rodinného domu bydlí syn Ivan s družkou a jejich pěti dětmi. Družka je na rodičovské dovolené a rodina není v evidenci odboru sociálních věcí a nepobírá dávky pomoci v hmotné nouzi.

Syn Pavel žije s družkou a jejich třemi dětmi u rodičů družky. Pobírá příspěvek na péči, invalidní důchod, jelikož je uznán osobou invalidní ve III.stupni invalidity a je osobou ZTP/P. Rodina není v evidenci odboru sociálních věcí a nepobírá dávky pomoci v hmotné nouzi.

Nejstarší syn Dušan žije manželkou Olgou v rodinném domě bez nájemní smlouvy v jiné obci než rodiče. Každý má jiný trvalý pobyt a ukončeno základní vzdělání. Společně pečují o čtyři nezaopatřené děti, třináctiletého Ondřeje, desetiletou Sabinu, sedmiletého Daniela a šestiletého Dušana. Pan Dušan s rodinou byl v evidenci odboru sociálních věcí od roku 2002 do února 2007. Střídavě rodina bydlela u rodičů manželky nebo v podnájmech. Otec dětí byl několikrát ve výkonu trestu za krádeže, a to od 4.6.2001 do 27.3.2002, od 28.2.2005 do 22.2.2007. Pokud nebyl ve výkonu trestu, tak byl v evidenci na úřadu práce anebo byl sankčně vyřazen z evidence úřadu práce. Rodina žila z dávek z odboru státní sociální podpory – rodičovského příspěvku, sociálního příplatku a přídavku na dítě. Z odboru sociálních věcí pobírala rodina tehdy dávku sociální péče. Po dobu výkonu trestu odnětí svobody otce bydlela manželka s dětmi u svých rodičů v rodinném domě.

V měsíci březnu 2007 si pan Dušan požádal o dávku pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí. Dávka mu byla přiznána, ale jelikož pan Dušan byl v evidenci úřadu práce od 2.3.2007 do 21.3.2007 a poté byl z evidence úřadu práce sankčně vyřazen nebyl uznán za osobu v hmotné nouzi a dávka příspěvek na živobytí mu byla od dubna 2007 odejmuta. Od dubna 2007 do listopadu 2009 nebyla rodina v evidenci odboru sociálních věcí. Pobírala dávky z úřadu práce, odboru státní sociální podpory, jelikož

oba rodiče byly sankčně vyřazeni. Pan Dušan po dobu sankčního vyřazení příležitostně pracoval bez pracovní smlouvy. V měsíci prosinci 2009 si znovu pan Dušan požádal o dávku pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí. V evidenci úřadu práce je od 21.října 2009 a manželka je opět sankčně vyřazena až do 14.4.2010. Nyní rodiny bydlí v obci cca 10 km vzdálené od okresního města. Rodinný dům obývají bez nájemní smlouvy. V domě je odpojená elektřina, plyn není zaveden. K topení a vaření používají kamna. Nejmladší syn Dušan je s matkou doma, syn Daniel navštěvuje mateřskou školu a Ondřej a Sabina navštěvují základní školu.

Problémem rodiny pana Dušana je neustálé sankční vyřazení z evidence úřadu práce jeho a manželky. Tato vyřazení jsou většinou způsobena tím, že se ve stanovený termín nedostaví za svým zprostředkovatelem. Jelikož pobírají dávku v hmotné nouzi mají povinnost dostavit se na odbor sociálních věcí a prokázat snahu zvýšit si příjem vlastní prací a i když je při návštěvě na úřadě s panem Dušanem sepsán protokol o jednání s vyznačením další návštěvy, vždy se dostaví s 5 – 10 denním zpožděním.

Z výše uvedeného je zřejmé že děti přejímají životní styl svých rodičů, protože žádný jiný nepoznaly.

4.5. Dílčí závěr

Stát poskytuje rodinám sociální zabezpečení různými dávkami vyplácenými úřady práce. Jedná se o dávky státní sociální podpory – přídavek na dítě, sociální příplatek, rodičovský příspěvek, příspěvek na bydlení, dávky péstounské péče, porodné a pohřebné. Kromě těchto dávek stát poskytuje i dávky pomoci v hmotné nouzi, a to příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádnou okamžitou pomoc. Tyto dávky jsou poskytovány rodinám sociálně potřebným.

Bohužel, však dochází k tomu, že sociální systém, který stát nastavil, bývá často zneužíván. Mnoho rodin žije několik let pouze z výplat sociálních dávek a nemá snahu svoji situaci řešit. Na uvedených kazuistikách je zřejmé, že těmto rodinám „nechybí“ finanční prostředky, o které jim byla sociální dávka snížena z důvodu neodpracování veřejné služby.

Problémem setrvávání rodin na sociálních dávkách je nezaměstnanost, jelikož mnoho těchto osob má pouze základní vzdělání, dále jsou to neúplné rodiny, jejichž příjmy se pohybují pod hranicí životního minima a dále rodiny, které mají velký počet dětí.

Ve své evidenci mám mnoho klientů, kteří jsou nezaměstnaní více než 10 let. Tito klienti mají většinou ukončené jen základní vzdělání, pocházejí z rodin, které patří mezi sociálně nepřizpůsobivé. Vyznačují se vysokou porodností a tudíž vysokým počtem dětské populace. Matka je v domácnosti a otec vykonává sezónní práce, převážně se jedná o stavební práce vykonávané bez pracovní smlouvy. Mnoho dětí v těchto rodinách se narodí, aby se stály zdrojem příjmu rodiny. Je to způsobeno výší porodného, poskytováním přídavku na dítě a sociálního příplatku, tedy sociálních dávek, které vyplácí stát. Tito rodiče neuvažují, jak svoje děti uživí a jakou budou mít budoucnost. Žijí ze dne na den a čekají, jak se o ně stát postará. Při jednání na sociálním odboru, když si přijdou požádat o sociální dávku, argumentují počtem dětí. Většinou bydlí v bytě či rodinném domě několik rodin pohromadě. U těchto rodin lze pozorovat vysoký počet sociálně-patologických jevů včetně vysoké kriminality mládeže, nižší kvalitu životního stylu, která ohrožuje zdraví jednotlivců. Děti mají většinou velkou

absenci ve škole, která je buď ze strany rodičů a školy omluvená nebo se řeší záškoláctví s rodiči, školou a oddělením sociální prevence. Rovněž dochází u těchto rodin k častému umístování dětí do ústavní péče z důvodu špatné péče nebo nezájmu rodičů a ostatních příbuzných.

Domnívám se, že právní úpravou zákonů o státní sociální podpoře a o pomoci v hmotné nouzi, by mohlo dojít ke snížení výdajů státního rozpočtu v kapitole Ministerstva práce a sociálních věcí.

U dávek státní sociální podpory bych navrhovala snížit porodné z dnešních 13 000,--Kč na 10 000,--Kč s tím, že by bylo poskytnuto jen při prvním narozeném dítěti. Pokud chce mít někdo děti, nebude se ohlížet na to, kolik činí porodné. Finanční částka je určena na zabezpečení prvotních potřeb dítěte a pokud někdo plánuje další dítě, může některé věci po prvorozeném dítěti použít i pro něj. Dále navrhuji zrušit dávku přídavek na dítě. Tato dávka by byla nahrazena jako odpočitatelná položka u rodičů, kteří mají příjem z výdělečné činnosti.

U dávek pomoci v hmotné nouzi bych zrušila dávku doplatek na bydlení, která „dubluje“ dávku státní sociální podpory příspěvek na bydlení. Rovněž bych vyplácení dávek pomoci v hmotné nouzi podmiňovala tím, že osoby musí vykonávat veřejnou službu, jinak jim budou dávky odejmuty. Tato veřejná služba by měla osoby u sociálních dávkách přimět k tomu, aby si zachovaly pracovní návyky.

Závěr

Předložená bakalářská práce se zabývala vývojem rodiny, která v průběhu dějin prošla mnohými změnami. Dále jsem se zaměřila na rodinnou politiku státu a popsala přehled sociálních dávek, které stát nabízí. Problémem rodin dlouhodobě žijících na sociálních dávkách je dlouhodobá nezaměstnanost jejich příslušníků. Mnoho matek z těchto rodin skončí po ukončení rodičovské dovolené v evidenci na úřadu práce. Tyto matky nemají možnost se vrátit do zaměstnání z důvodu, že před nástupem na mateřskou dovolenou nikde nepracovaly a nebo bylo jejich místo zrušeno. Otec z této rodiny je většinou také v evidenci úřadu práce. V evidenci úřadu práce a sociálních odborů je mnoho osob, které mají příjem z výdělečné činnosti, protože pracují „na černo“. Tento příjem nikde nevykazují a dále využívají sociální systém a žádají si o dávky.

Bohužel práci „na černo“ lze těžko dokázat. Úřady práce provádějí časté kontroly u zaměstnavatelů a takto přistiženou osobu mohou vyřadit z evidence úřadu práce a dát jí pokutu. Nejčastěji pracují lidé „na černo“ v restauracích a na stavbách.

Tady by stálo za zamyšlení upravit legislativu, tak, aby se zaměstnavatelům nevyplácelo zaměstnávat osoby bez pracovních smluv a popřípadě zvýšit pokuty pro zaměstnavatele od úřadu práce při prokázané práci „na černo“. Rovněž osoby, které pracují „na černo“ by měli za své jednání nést přísnější trest.

Současně bych chtěla poukázat na to, že sociální odbory by neměly jen vyplácet sociální dávky, ale měly by provádět i sociální práci. Změnou zákona o sociálních službách si řada pracovníků sociálních odborů doplňuje vzdělání pro splnění pracovní pozice sociální pracovník, ale mnoho z nich vykonává pouze svoji funkci jako dávkový specialista. Myslím si, že by na těchto odborech měla fungovat sociální práce, která by spočívala v práci s rodinami, tak, aby se na sociálních dávkách ocitly jen na přechodnou dobu a ne jako doposud, kdy z nich žijí i několik let.

Domnívám se, že se mi v bakalářské práci podařilo ukázat problematiku rodin dlouhodobě žijících na sociálních dávkách, příčiny jejich situace i možnost jak snížit počet osob pobírajících tyto dávky.

Resumé

V úvodní části bakalářské práce se zabývám proměnou rodiny, její definicí a různými stádii, kterými rodina prošla, jak se změnilo rodinné chování. Dále popisuji populační politiku v České republice před rokem 1990 až po současnost. Následně se zabývám jaké možnosti má rodina při skloubení pracovních a rodičovských rolí a jak je jí stát nápomocný.

V druhé části poskytuji přehled sociálních dávek, o které může občan žádat pokud se nachází v tíživé sociální situaci. Nejdříve jsem se zaměřila na sociální dávky poskytované podle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře ve znění pozdějších předpisů. Jednotlivě popisuji sociální dávky, které lze poskytnout občanům. Podmínky nároku na dávku i orgány, které dávky poskytují.

V další části se zabývám dávkami v hmotné nouzi, které se řídí podle zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Jedná se o sociální dávky, které jsou v České republice zavedeny od 1.ledna 2007. Jsou zde uvedeny základní zásady tohoto zákona, jaké dávky lze poskytnout a kdo je poskytuje.

Sociální dávky poskytované podle zákona o státní sociální podpoře či podle zákona o hmotné nouzi se odvíjejí od životního minima společně posuzovaných osob. Životní minimum je stanoveno zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. Tento zákon vešel v platnost 1.ledna 2007 a životní minimum je již tři roky na stejné úrovni.

V předposlední části se věnuji rodinám se specifickými potřebami. Takovou rodinou může být rodina, kde je více dětí a tato rodina žije ze sociálních dávek a z příjmu, pokud nějaký má, nebo to může být neúplná rodina tvořená otcem či matkou, kteří mají v péči nezletilé dítě či děti. V dnešní době se rovněž častěji stává, že se jedná o rodinu, kde jeden či oba z rodičů se ocitnou mezi nezaměstnanými.

V závěrečné části jsem prostřednictvím kazuistik chtěla ukázat, jaké typy rodin se nachází na sociálních dávkách vyplácených podle zákona o státní sociální podpoře a podle zákona o hmotné nouzi. Jelikož pracuji v prostředí, kde se řeší sociální situace rodin, jsou v bakalářské práci uvedeny kazuistiky ze spisové dokumentace, kterou vyřizují.

Anotace

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala problematikou rodin dlouhodobě žijících na sociálních dávkách a rodinnou politikou. Snažila jsem se popsat význam rodiny jak z hlediska historického, tak současného. V bakalářské práci je uveden přehled sociálních dávek v České republice, které poskytuje stát v případě, že se rodina ocitne v tíživé sociální situaci.

Klíčová slova

rodina, sociální dávky, rodinná politika, děti, nezaměstnanost, životní minimum

Annotation

In my bachelor thesis I pursued the issue of long-lived families on welfare and family policy. I tried to describe the importance of family in terms of historical and contemporary. The bachelor's work is an overview of social benefits in the Czech Republic provided by the State if the family finds itself in a difficult social situation.

Keywords

family, social benefits, family policy, children, unemployment, subsistence minimum

Seznam použité literatury a pramenů

Právní předpisy:

1. Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu
2. Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi
3. Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře
4. Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání
5. Nařízení vlády č. 278/2008

Literatura:

1. Kraus, B. Člověk - prostředí - výchova. 1. vyd. Brno: Paido, 2001
2. Kocourková, J. Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný?. Praha: SPRINT, 2006
3. Krebs, V. Sociální politika. 4. vyd. Praha: Aspi, 2007
4. Možný, I. Rodina a společnost. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008
5. Mareš, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vyd., Praha: SLON, 2002

Ostatní zdroje:

1. Ministerstvo práce a sociálních věcí, Rodinná politika na úrovni krajů a obcí
2. Národní koncepce rodinné politiky, MPSV 2005

Odkazy:

1. <http://www.mpsv.cz/cz/4>
2. <http://www.demografie.inf>
3. <http://www.czso.cz>